Materiallar to’plami · Conference Proceedings
QATAG‘ON QURBONLARI: TARIXIY XOTIRA, MILLIY O‘ZLIK VA MA’NAVIY MEROS
10 September – 10 October 2026
UDK 94

YOSHLAR TEXNOESTETIK MADANIYATINI YUKSALTIRISHDA JADID MA’NAVIY MEROSINING AKSIOLOGIK SALOHIYATI

Raxmonali Jumadilayevich Soxibov*
Farg‘ona davlat universiteti, mustaqil izlanuvchisi
✉ soxibov@75gmail.com

ANNOTATSIYA

Yoshlar texnoestetik madaniyati jadid merosining zamonaviy badiiy talqini orqali tahlil qilinadi. Jozibadorlik tarixiy aniqlik va axloqiy maqbullikdan farqlanadi. Manba, ijodiy moslashtirish va muallif izohidan iborat uch qatlam ajratiladi. Texnik mahoratni did, tanqidiy idrok va javobgarlik bilan bog‘lash taklif etiladi. Metodika nazariy bo‘lib, samaradorligi sinovdan o‘tkazilmagan.

Kalit so‘zlar

texnoestetik madaniyat, jadid merosi, badiiy talqin, raqamli ijod, did, tarixiy aniqlik.

DOI: 10.5281/zenodo.23302217

KIRISH

Texnoestetik madaniyatni faqat chiroyli raqamli mahsulot yaratish mahorati sifatida tushuntirish uning qadriyatli tomonini cheklaydi. Tasvir jozibador bo‘lishi mumkin, ammo tarixiy jihatdan chalg‘itishi yoki foydalanuvchini tayyor ma’noga yo‘naltirishi ehtimoli mavjud. Shu sababli texnik sifat, estetik hukm, tarixiy aniqlik va axloqiy maqbullik alohida ko‘rib chiqilishi kerak. Jadid merosini yangi badiiy shakllarda talqin etish ana shu farqlarni tekshiradigan mahsuldor muammodir.

Rizaev “Padarkush” va Samarqand teatrchilik harakati masalasini, Palvanova badiiy asarning lingvopoetik tahlilini yoritadi [1; 2]. Birinchi manba qayta nashr qilingan tarixiy-adabiy tadqiqot bo‘lib, zamonaviy raqamli ijodga doir empirik dalil emas. Maqolaning maqsadi jadid merosini yoshlarning texnik mahorati bilan birga tarixiy mas’uliyati va tanqidiy didini muhokama qilishga xizmat qiluvchi konseptual resurs sifatida talqin etishdir.

MATERIALLAR VA METODLAR

Tadqiqot adabiyotshunoslik, estetik falsafa, raqamli vositachilik va kundalik estetika manbalarining maqsadli qiyosiga asoslandi. “Jozibador”, “to‘g‘ri”, “qulay” va “maqbul” atamalarining baholash vazifalari ajratildi. Ushbu sifatlar bir-birini to‘liq almashtira oladimi, degan savol qarshi misol orqali tekshirildi. Yoshlar yaratgan real mahsulotlar yoki tomoshabin reaksiyalari yig‘ilmagan.

Fikriy vaziyat sifatida tarixiy matn asosida yaratilgan raqamli sahna olinadi. Unda asl material, ijodiy qo‘shimcha va muallifning izohi alohida belgilanadi. Badiiy qayta ishlashning o‘zi noto‘g‘ri deb olinmaydi; qo‘shimchani asl tarixiy hujjat sifatida ko‘rsatish chegarasi tahlil qilinadi. Bu yondashuv tayyor dizayn standarti emas, baholash predmeti va dalilini aniqlashtiruvchi usuldir.

NATIJALAR

Estetik munosabat va texnik mahorat. Lipskiy estetik munosabatning umumiyligini, Kiyashchenko estetik hukmning insoniy faoliyat bilan bog‘lanishini muhokama qiladi [3; 4]. Ushbu yo‘nalishlar texnoestetik

madaniyatni faqat dasturdan foydalanish ko‘nikmasidan kengroq ko‘rishga imkon beradi. Texnik mahorat vositani boshqarishni bildiradi; estetik hukm esa nima uchun aynan shu shakl tanlangani va uning mazmun bilan munosabatini asoslashni talab qiladi.

Maqolada did shaxsiy yoqtirishni hammaga majburiy qoida qilish deb talqin etilmaydi. O‘quvchi o‘z tanlovini ritm, kompozitsiya, til, auditoriya va maqsad bilan bog‘lab izohlashi mumkin. Boshqa ishtirokchi boshqa shaklni tanlashi ham mumkin, lekin uning asoslari muhokamaga ochiq bo‘ladi. Shunday qilib, estetik baho dalilsiz subyektivlik bilan yagona to‘g‘ri shakl talabining o‘rtasida joylashadi.

Raqamli shakl va foydalanuvchi munosabati. Couldry va Mejias ma’lumotlar bilan bog‘liq kuch munosabatlarini “data colonialism” tushunchasi orqali tahlil qiladi [5]. Mazkur tushuncha mualliflarning nazariy talqini sifatida beriladi; u barcha raqamli faoliyatga avtomatik baho qilib qo‘llanmaydi. Maqolaga daxldor savol foydalanuvchi e’tibori va ma’lumoti estetik mahsulotning qanday shartiga aylanayotganidir. Chiroyli taqdimot uning barcha tashkiliy oqibatlarini maqbul qilmaydi.

Beerning Fazi bilan intervyusi hisoblash va noaniqlikning falsafiy munosabatini muhokama qiladi [6]. Ushbu manba ijodkor tanlovi bilan texnik tizim imkoniyatini bir-biriga keltirmaslikka asos bo‘ladi. Dastur yaratgan shakl ijodkorning barcha niyatini to‘liq ifodalagan deb taxmin qilinmaydi. Yakuniy mahsulot uchun muallif nima tanlagani, nimani o‘zgartirgani va nimalarni tekshirgani ko‘rsatilishi kerak.

1-jadval. Texnoestetik talqinning baholash mezonlari

Mezon	Tahlil savoli	Talqin sharti	Chegara
Manba	Tarixiy asos qayerda?	Muallif, nashr va parcha ko‘rsatiladi.	Ishonarli ko‘rinish haqiqiylik emas.
Shakl	Nima uchun shu ifoda tanlandi?	Kompozitsiya va mazmun bog‘lanadi.	Effektlar soni did emas.
Moslashtirish	Qaysi qo‘shimcha ijodiy?	Rekonstruksiya alohida belgilanadi.	Sun’iy ovoz tarixiy yozuv emas.
Foydalanuvchi	Tomoshabin nimani anglay oladi?	Qulaylik va tekshirish yo‘li saqlanadi.	Jozibadorlik maqbullik emas.
Muallif izohi	Qaror qanday asoslangan?	Tanlov va tuzatish izohlanadi.	Texnik vosita javobgarlikni olmaydi.

Manba, moslashtirish va muallif izohi. Birinchi qatlam tarixiy manbadir: matn, nashr, sanaga oid ma’lumot va uning ishonchlilik chegarasi. Ikkinchi qatlam ijodiy moslashtirishdir: zamonaviy til, qo‘shilgan ovoz, sahna, tasvir yoki montaj. Uchinchisi muallif izohi bo‘lib, nima uchun aynan shu shakl tanlangani va qaysi o‘zgarishlar tarixiy materialga tegishli emasligi tushuntiriladi. Ushbu qatlamlarning ko‘rinishi badiiy erkinlikni bekor qilmaydi; tomoshabinning nimani ko‘rayotganini anglashiga yordam beradi.

Selwyn talabalar raqamli texnologiya bilan munosabatining salbiy jihatlarini o‘rganadi [7]. Saito kundalik va tanish narsalarning estetikasini tahlil qiladi [8]. Birinchi manba texnik vositadan foydalanish doimo ijobiy tajriba yaratishini oldindan taxmin qilmaslikka, ikkinchisi esa estetik sifatni faqat favqulodda vizual taassurot bilan cheklamaslikka asos bo‘ladi. O‘qilishi qulay matn, ehtiyotkor izoh va ortiqcha effektlardan voz kechish ham estetik qaror sifatida muhokama qilinishi mumkin.

MUHOKAMA

Uch qatlamli yondashuvga e’tiroz shuki, manba haqidagi ko‘p izoh badiiy taassurotni susaytirishi mumkin. Maqola barcha tafsilotni asosiy kadrga joylashtirishni talab qilmaydi. Qisqa belgi va alohida izoh orqali badiiy shakl bilan manbashunoslik aniqligi turli qatlamda saqlanishi mumkin. Muhim jihat tomoshabin xohlasa asl manba va ijodiy qo‘shimchani farqlay olishidir.

Yana bir xavf tarixiy shaxs tasvirini yoki sun’iy ovozini asl hujjat sifatida qabul qilishdir. Maqolada bunday mahsulotlar amalda yaratilgani haqida xabar berilmaydi; ular nazariy misol sifatida ko‘riladi. Ijodiy rekonstruksiyaning o‘zi bilan uning haqiqiy tarixiy yozuv ekanini da’vo qilish farqlanishi kerak. Texnik aniqlik haqiqiylikning yetarli belgisi emas.

Pedagogik davomda talabalar tayyorlagan mahsulotga manba pasporti va qisqa ijodiy izoh qo‘shishi mumkin. Baholash dastur funksiyalarini ko‘p ishlatishga emas, shakl-ma’no aloqasi, tarixiy aniqlik va foydalanuvchini chalg‘itmaslik

mezonlariga tayansa maqsadga muvofiq, deb taklif etiladi. Bu usulning samaradorligi kuzatuv, mahsulotlar qiyosi va baholovchilararo kelishuv orqali tekshirilishi kerak; maqola bunday natijalarni bermaydi.

XULOSA

Jadid ma’naviy merosining texnoestetik salohiyati uni jozibador raqamli ko‘rinishga o‘tkazish bilangina chegaralanmaydi. Meros texnik tanlov, estetik hukm va tarixiy mas’uliyatni birgalikda muhokama qilishga imkon beradi. Maqolaning konseptual natijasi jozibadorlik, aniqlik va axloqiy maqbullikning alohida baholash vazifalari sifatida farqlanishidir.

Manba, ijodiy moslashtirish va muallif izohidan iborat tartib yoshlarning o‘z mahsulotiga tanqidiy munosabatini rivojlantirish uchun nazariy taklif sifatida ishlab chiqildi. U tasdiqlangan diagnostik metodika emas. Uning qiymati badiiy erkinlikni tarixiy matn va tomoshabin oldidagi javobgarlik bilan bog‘lash imkoniyatida namoyon bo‘lishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Rizaev Sh. “Padarkush” pesasi va Samarqandda teatrchilik harakati // Jadidshunoslik ilmi durdonalari / tuzuvchilar R. Sharipov, I. Sadillayev. Toshkent: Toshkent davlat sharqshunoslik universiteti. 2026. (p. 101–108).
2. Palvanova N. Badiiy asarlarni lingvopoetik tahlili asosida o‘rganish // O‘zbekiston Milliy universiteti xabarlari. 1(1.12.1). 2025. (p. 286–288).
3. Липский В.Н. Всеобщность эстетического отношения к миру – творческий принцип Н.И. Киященко // Вопросы философии. № 8. 2023. (p. 53–56). DOI: 10.21146/0042-8744-2023-8-53-56
4. Киященко Л.П. Эстетическое суждение – биоконцептография призвания // Вопросы философии. № 8. 2023. (p. 78–81). DOI: 10.21146/0042-8744-2023-8-78-81
5. Couldry N.; Mejias U.A. Data Colonialism: Rethinking Big Data’s Relation to the Contemporary Subject // Television & New Media. Vol. 20. No. 4. 2019. (p. 336–349). DOI: 10.1177/1527476418796632
6. Beer D. Explorations in the Indeterminacy of Computation: An Interview with M. Beatrice Fazi // Theory, Culture & Society. Vol. 38. No. 7–8. 2021. (p. 289–308). DOI: 10.1177/0263276420957054
7. Selwyn N. Digital downsides: Exploring university students’ negative engagements with digital technology // Teaching in Higher Education. Vol. 21. No. 8. 2016. (p. 1006–1021). DOI: 10.1080/13562517.2016.1213229
8. Saito Y. The Aesthetics of the Ordinary and Familiar // Aesthetics of the Familiar: Everyday Life and World-Making. Oxford University Press. 2017. (p. 9–36). DOI: 10.1093/oso/9780199672103.003.0001